CONSIDERAŢII PRIVIND CRITERIILE DE CLASIFICARE SINTACTICO-SEMANTICĂ A VERBULUI (CU APLICAŢIE ASUPRA VERBELOR DE DEPLASARE)

Anca Mierlă
Şcoala Naţională de Studii
Politice şi Administrative, Bucureşti

Considerations regarding the semantic and syntactic criteria of verb classification (with an application to the verbs of displacement) (Abstract)

By subcategorizing the verb, the assessment of the two criteria – syntactic and semantic – shows the close connection between them. The description of a lexical field (the verbs of movement) from this double viewpoint emphasizes more accurately its characteristic semantic and syntactic structural features.

1.0 În lucrările de sintaxă modernă, grupul verbal este conceput ca un grup sintactic organizat în jurul unui verb – care constituie nucleul, centrul enunţului şi care include toţi determinanţii lui direcţi, cu ocurenţă obligatorie sub raport sintactic şi semantic; aceşti determinanţi legaţi de verb prin recţiune cazuală sau prepoziţională alcătuiesc enunţul predicativ minim. Verbul la mod personal este constituentul care asigură structurarea enunţului, determinând o anumită structură sintactică şi semantică a acestuia.

Plasarea verbului în centrul enunţului şi subordonarea celorlalţi determinanţi – inclusiv a subiectului – faţă de verb este comună mai multor modele de descriere a propoziţiei: modelul sintactic categorial, modelul sintactic funcţional, transformaţional, modelul semantic actanţial sau cazual.

Pentru desemnarea determinanţilor (= participanţi activi sau pasivi) la proces se mai foloseşte şi termenul de *actant*; ansamblul actanţilor care gravitează în jurul verbului formează structura actanţială a propoziţiei. Numărul actanţilor regizaţi de verb constituie unul dintre criteriile esenţiale de clasificare a verbelor. Actanţii direcţi avuţi în vedere sunt: subiectul – primul actant, obiectul direct – al doilea actant şi obiectul indirect – al treilea actant. Ei pot fi descrişi în termeni sintactici, de exemplu verbul *a înapoia*, verb trivalent, admite combinarea cu trei actanţi:

El a înapoiat colegului cartea. vb⌒Sub⌒Obind⌒Obdir

sau, în termeni semantici:

Agent (= autorul acţiunii) ⌒Pacient⌒Dativ (= cel în favoarea/defavoarea căruia se face acţiunea).

Prin sensul şi poziţia lor (aşezaţi la stânga verbului), actanţii reprezintă argumentele verbului (în marea majoritate a cazurilor – obligatorii) şi se opun „circumstanţilor", care desemnează circumstanţele acţiunii: spaţiul, timpul, modul, al

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

căror număr este (teoretic) nelimitat şi care apar în dreapta verbului. Distincţia actanţi /vs/ circumstanţi anticipează unele teorii gramaticale fondate pe conceptul de tranzitivitate.

1.1 Disponibilităţile combinatorii ale verbului care guvernează mai multe cazuri în relaţie cu numele (= relaţia [vb + nume într-un anumit caz]) constituie baza unei clasificări sintagmatice a verbelor propuse de V. Guţu Romalo (1963:29 şi urm.).

Pornind de la enunţuri predicative minime în interiorul cărora pot fi surprinse variatele modalităţi de manifestare a relaţiei [vb + $nume_k$] în limba română, cu ajutorul formulelor distribuţionale de tipul [vb + Nom + Dat + Ac + x] (cf. exemplul: *Ei ni l-au trimis preşedinte*.), autoarea cuprinde într-o clasificare unică, după criteriul unitar al valenţelor combinatorii, clase de verbe care în gramatica tradiţională sunt definite profund eterogen.

Astfel, în funcţie de numărul de valenţe combinatorii (foarte diferite de la un verb la altul) şi de morfemele de caz selectate, se ajunge la cinci clase de verbe (cf. p.36-37):

- verbe avalente (sau cu valenţă combinatorie ∅): *a ploua*;
- verbe monovalente – care admit un nominativ: *a fugi* (*Copilul* fuge.);
- verbe bivalente – care admit două cazuri: fie două nominative – *a deveni* (*El* devine *profesor*.) sau un nominativ şi un acuzativ: *a citi*, sau un nominativ şi un dativ: *a mulţumi* (*El îţi* mulţumeşte.);
- verbe trivalente – care au trei valenţe cazuale: *a oferi* (*El* oferă *flori mamei*.);
- verbe tetravalente – care se pot combina cu patru cazuri distincte, dintre care unul este cazul X (sau cazul neutru, direct sau adverbial, ocupat de substantive cu valoare adverbială şi funcţie de circumstanţial sau de element predicativ suplimenter (*El ţi*-a oferit *florile mănunchi*.).

Importanţa acestei clasificări constă în faptul că permite o definire formală pe baza unui criteriu unitar (sintagmatic) a claselor de verbe care de regulă erau definite pe criterii semantice, înţelese rudimentar.

1.2 Clasificarea contextuală a verbului prezentată mai sus nu cuprinde relaţia [verb + prep + nume], altfel spus omite determinanţii prepoziţionali ai verbului. Această relaţie combinatorie a fost urmărită din perspectivă distribuţională de G. Pană Dindelegan în mai multe lucrări (cf. 1973, 1974, 1976).

Aplicând testul substituţiei cu o formă cazuală sau adverbială, autoarea citată delimitează clase de verbe care se construiesc cu determinanţi prepoziţionali cu valoare /±circumstanţială/ (după cum acceptă sau nu substituţia cu un adverb din clasa {*unde, cum, când, cât*}.

Pe baza acestui criteriu se delimitează o primă clasă de verbe care se combină cu determinanţi prepoziţionali nesubstituibili cu o formă cazuală sau adverbială: *a abuza de, a apela la, a depinde de, a reieşi din, a opta pentru, a recurge la, a se*

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

repercuta asupra sunt verbe care se construiesc cu obiect prepozițional obligatoriu – poziție sintactică fără corespondent în gramatica tradițională – şi care se caracterizează prin următoarele particularități:

- prepoziția este univoc determinată (predictibilă) în sensul că verbul cere în mod necesar o anumită prepoziție şi nu alta (sunt verbe care înregistrează cel mai mare coeficient de intimitate între verb şi prepoziție);
- suprimarea grupului prepozițional nu este posibilă, enunțuri ca: **lumina se repercutează*, **el optează* nefiind corecte, acceptate, ceea ce arată că determinantul prepozițional – obiectul prepozițional – este un constituent obligatoriu, neomisibil, spre deosebire de alte construcții verbale care admit suprimarea obiectului prepozițional sau combinarea succesivă sau/şi simultană cu mai multe grupuri prepoziționale, de exemplu:

  a se lăuda: El *se laudă* față de colegi / cu succesele sale / ∅.

2.1 Când în relația [verb + prep + nume] grupul prepozițional este substituibil cu un adverb relativ {*unde*, *când*, *cum*}, grupul prepozițional are valoare adverbială şi funcție de circumstanțial. Şi în acest caz se pot stabili două subclase de verbe în funcție de caracterul /±obligatoriu/ (neomisibil) al determinantului prepozițional (pentru ilustrare dăm exemple de verbe care aparțin câmpului semantic al verbelor de deplasare):

- verbe cu circumstanțial obligatoriu: *a se orienta spre*, *a se îndepărta de*, *a izvorî din*, *a proveni din*, *a* (*se*) *clinti din*, *a se îndrepta spre*/*către*, *a se năpusti asupra*/*pe*, *a tăbărî asupra*/*pe* etc. sunt verbe de deplasare care se construiesc cu o anumită prepoziție şi cu un circumstanțial de loc obligatoriu. Obligativitatea determinantului este uneori explicitată de definiția lexicografică care indică, între paranteze, selecția în termeni lexicali a circumstanțialului:

  a se abate (determinat uneori prin *din drum*, *din cale*);
  a se clinti (adesea determinat prin *din loc*);
  a azvârli (de obicei cu arătarea locului sau a direcției);

- verbe cu circumstanțial facultativ: *a alerga*, *a merge*, *a fugi*, *a veni* etc., în cazul cărora verbul are posibilitatea de a alege între mai multe prepoziții şi chiar de alegere a termenului ∅, de exemplu: *Copilul* ***vine*** *de la şcoală* / *spre casă* / *spre mine* / *în curte* / *sub scară* / *peste drum* / *lângă tine* / *pe stradă* / *în casă* / ∅.

  În cazul acestor verbe, alegerea unei prepoziții sau a alteia este dictată de considerente semantice, regulile de combinare între verb şi prepoziție fiind reguli semantice.

Există unele restricții de combinare între verb şi prepoziție, determinate de obligația de compatibilitate între mărcile semantice ale verbului şi cele ale prepoziției; de exemplu, nu sunt posibile construcții ca **pătrunde către*, **tabără sub*, **se apropie spre*/*în*, **s-a înapoiat spre*, **a intrat deasupra*, ceea ce dovedeşte că între verb şi

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

prepoziție se stabileşte un „acord semantic”; asemenea restricții sunt însă puțin numeroase.

2.2 Din cele spuse anterior se poate deduce relevanța unui alt criteriu de delimitare a verbelor în clase distincte şi anume: caracterul /±obligatoriu/ al determinanților (cazuali, prepoziționali sau adverbiali).

Obligativitatea determinantului este una dintre formele de manifestare a constrângerilor sintactice dintre cuvinte, în combinarea lor în propoziții şi fraze, după cum posibilitatea omiterii lor este una dintre libertățile sintactice de care se bucură unele cuvinte (cf.Pană Dindelegan, 1978:593).

În grupul verbal, obligativitatea determinantului este o restricție cerută de centrul grupului, adică de verb; se manifestă, şi în acest caz, principiul general de organizare a grupului sintactic potrivit căruia componentele grupului se împart în două categorii: cele care „dirijează” structura grupului, impunând diverse tipuri de restricții sintactice, inclusiv obligativitatea determinantului, şi cele care se supun, se lasă dirijate.

O precizare care se impune este aceea că, în cazul verbului, restricția de obligativitate a determinantului este cerută de verb ca termen individual, şi nu de clasa verbelor în ansamblu; aşa se explică diferențele în interiorul clasei verbului în ceea ce priveşte statutul /±obligatoriu/ al unuia sau altuia dintre determinanți. /±Obligativitatea/ determinantului este deci o trăsătură sintactică inerentă, intrinsecă a fiecărui verb în afara oricărei condiționaări contextuale şi a oricărei actualizări (Pană Dindelegan, idem):

- au statut obligatoriu determinanții care participă prin transfer semantic la configurația semantică a verbului;
- au statut facultativ determinanții care nu influențează nucleul semantic definitoriu al verbului şi nu participă la regulile de transfer semantic.

a) Verbe ca *a abandona, a acompania, a evacua, a depăşi, a invada, a întrece, a părăsi, a penetra, a urmări* sunt verbe de deplasare care se construiesc cu obiect direct obligatoriu.

A premerge se construieşte cu obiect indirect obligatoriu.

A se apropia de, a se abate din, a se năpusti asupra, a se orienta spre, a proveni din sunt verbe de deplasare care se construiesc cu grup prepozițional circumstanțial obligatoriu.

b) Verbe ca *a se lăuda, a lupta, a scrie, a fugi, a se plimba* etc. se definesc semantic pe baza mărcilor proprii, fără încorporarea trăsăturilor semantice ale determinanților care sunt, din această cauză, facultativi.

2.3 Obligativitatea determinantului are cauze sintactice, ca în exemplele de mai sus, dar poate avea şi cauze semantice, determinantul actualizând un anumit sens al verbului (polisemantic).

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

De exemplu, verbul polisemantic *a acompania* la s_1 înseamnă „a însoți, a susține o melodie cântată din gură sau dintr-un instrument muzical cu altă melodie, în armonie cu cea dintâi". Sensul al doilea, de deplasare, din exemplul *El m-**a acompaniat** până la gară* se actualizează numai în prezența circumstanțialului de loc (*până la gară*).

A ajunge, polisemantic, este la sensurile principale un verb de deplasare care indică atingerea unei ținte concrete, a cărei realizare este un circumstanțial de loc exprimat prin adverb sau construcție prepozițională: *A ajuns **acolo**, A ajuns **la şcoală***, sau chiar un obiect direct: ***Te**-am ajuns*, construcție tranzitivă în variație liberă cu cea intranzitivă prepozițională: *Am ajuns **până la tine***.

A ajunge, ca verb de deplasare tranzitiv, admite simultan un obdir şi un circ.loc: *Te*-am ajuns *din urmă*.

În combinație cu alți determinanți, de exemplu ***El** a ajuns **inginer*** [vb + Nom + Nom] sau ***Banii** nu-**mi** ajung* [v + Nom + Dat], ***El s**-a ajuns* [vb + refl + Nom], verbul actualizează alte sensuri.

Obligativitatea deteminantului ca factor de dezambiguizare, de actualizare a unor sensuri în cazul verbelor polisemantice poate fi ilustrată şi cu alte verbe al căror sens fundamental exprimă ideea de deplasare (cf. exemplele din prima coloană):

El *merge* cu mine la teatru. – Ceasul nu *merge*. („a funcționa")
El *vine* târziu. – Rochia *vine* bine. („a se aşeza")
El *duce* cartea la bibliotecă. – Poteca *duce* spre izvor. („a orienta")
El *a urcat* pe munte. – Ei *au urcat* prețurile. („a mări, a scumpi")
El *a apucat* spre Constanța. – El m-*a apucat* de mână. („a prinde")
El *a căzut* din copac. – Rochia *cade* foarte bine. („a sta")
El m-*a urmărit* până la şcoală. – El *urmăreşte* filmul la televizor. („a privi")

În exemplele date, la realizarea diferenței semantice dintre o construcție şi alta concurează simultan mai multe trăsături sintactice distincte, la care se adaugă adesea şi diferențe selecționale; în toate aceste exemple, verbul izolat de context este semantic ambiguu; contextului îi revine rolul de dezambiguizare, ceea ce atrage după sine calitatea determinantelor de determinante obligatorii. Statutul de determinant obligatoriu (cu rol dezambiguizator) îl au nu numai nominalele, ci şi reflexivul, determinanții prepoziționali, adverbiali, elementele de relație (caz, prepoziție, conjuncție, relativ), cf. Pană Dindelegan, 1976:129.

3.0 Aprofundând din perspectivă generativistă posibilitățile şi criteriile de delimitare a claselor de verbe, G. Pană Dindelelgan, în *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română* (1974) introduce conceptul de subcategorizare a

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

verbelor, precizând deosebirile dintre acest termen şi termenul mai vechi de clasificare[1].

Subcategorizarea în sintaxa transformațională se bazează pe o tehnică proprie care cuprinde două tipuri de reguli:

- reguli de subcategorizare noncontextuală, în funcție de trăsăturile semantice interne ale verbului;
- reguli de subcategorizare contextuală, care sunt de două feluri: reguli de subcategorizare strictă şi reguli selecționale.

3.1 În cadrul regulilor de subcategorizare contextuală, regulile de subcategorizare strictă înregistrează restricțiile combinatorii ale verbelor, restricții exprimate în termenii „categoriilor", adică ai părților de vorbire sau ai funcției sintactice a determinanților. De exemplu, verbe de deplasare ca *a porni* se combină cu un nominativ şi un acuzativ prepozițional: ***El** porneşte **spre şcoală***, sau, în termenii funcțiilor sintactice, admite un subiect şi un grup prepozițional circumstanțial, dar nu se poate combina cu un dativ obiect indirect.

A premerge admite combinațiile $Nom_{Sub}{}^{\frown}Dat_{Obind}$: ***Ziua** premerge **nopții***, dar nu admite $Acuzativ_{Obdir}$.

A penetra, *a traversa* admit combinațiile $Nom_{Sub}{}^{\frown}Ac_{Obdir}$: ***Glonțul** a penetrat **zidul***, dar nu admit combinația cu $Dativ_{Obind}$.

3.2 Importanța subcategorizării contextuale este relevantă şi pentru dezambiguizare, adică pentru actualizarea unor sensuri în cazul situațiilor de polisemie sau de omonimie. De exemplu, verbul *a se abate*, combinat cu un subiect şi un grup prepozițional circumstanțial : ***El** s-a abătut **pe la mine***, exprimă deplasarea.

În absența unui nominal subiect, respectiv în combinația vb⌒Obind⌒GrupPrep: *I s-a abătut de plecare*, verbul, devenit impersonal, pierde sensul de deplasare, actualizând alt sens.

O situație similară apare în cazul verbului *a veni* care, în structura *El vine de la şcoală* [vb⌒Sub⌒GrupPrep], actualizează sensul de deplasare, în opoziție cu *Îmi vine să renunț* [vb⌒Obind⌒P], unde *a veni*, impersonal, are sens modal (exprimă o dorință scindată de voință); idem *a merge*: *El merge la şcoală*. /vs/ *Îmi merge bine/rău*, sens impersonal actualizat în structura vb⌒Obind⌒Circ.

[1] Ca operație comună sintaxei structurale şi celei transformaționale, subcategorizarea diferă totuşi după modul cum este folosită în cele două modele sintactice: în sintaxa structurală se au în vedere enunțurile de suprafață, iar subcategorizarea (clasificarea) reprezintă scopul de bază şi ultim al analizei; în sintaxa transformațională, subcategorizarea se efectuează pe baza construcțiilor din structura de adâncime şi constituie una dintre operații – nu de bază şi nici ultima, scopul ei fiind pregătirea materialului concret al unei limbi în vederea alcătuirii lexeiconului gramaticii (cf. Pană Dindelegan, 1970:433; 1976:200-202).

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

3.3 Regulile selecționale înregistrează restricțiile combinatorii ale verbelor, restricții formulate în termenii trăsăturilor semantice ale vecinătăților verbale; la acest tip de subcategorizare participă aceleaşi contexte în funcție de care s-a realizat subcategorizarea strictă, dar ele sunt examinate sub aspectul restricțiilor semantice.

De exemplu, verbele care admit contextul [—Subiect] sau/şi [—Obiect] se pot delimita în funcție de trăsăturile semantice /±Animat/, /±Uman/, /±Spațiu/, /±Personal/, /±Factitiv/, /±Mod/, /±Obiect fizic/, /±Lichid/, /±Pluralitate/ etc. ale acestora. Verbele care admit un nominativ subiect se diferențiază în funcție de trăsăturile semantice ale acestuia în felul următor: un verb ca *a dezerta* admite numai un subiect cu trăsătura /+Uman/: ***Soldatul** a dezertat*, şi nu se poate combina cu un subiect /-Uman/ sau /+Animat/: ****Câinele** a dezertat* sau ****Trenul** a dezertat*. Această restricție este marcată şi de definiția lexicografică, care precizează felul subiectului („Despre militari”).

A derapa admite ca subiect numai substantive inanimate denumind vehicule pe roți: ***Maşina** a derapat*, spre deosebire de *a aluneca*, sinonimul său parțial care nu impune această restricție selecțională a subiectului, care poate fi inanimat: ***Maşina** a alunecat*, sau animat, /+Uman/: ***Copilul** a alunecat*, ***Calul** a alunecat*.

A fugi admite pe poziția de subiect substantive cu trăsăturile /±Animat/, /±Uman/: ***Copilul** fuge*, ***Timpul** fuge*, ***Ochii** îi fug în toate părțile*.

A curge, a izvorî selectează numai subiecte conținând trăsătura /-Animat/, /+Lichid/: ***Râul/sângele** curge*, ***Pârâul** izvorăşte de sub stâncă*.

A colcăi, a viermui cer subiecte cu trăsăturile /-Uman/, /+Pluralitate/: ***Gândacii** colcăie*, ***Insectele** viermuiesc*, iar *a bântui* se combină cu un subiect /-Animat/: ***Gripa/epidemia** bântuie prin țară*.

A se buluci, a defila se combină cu subiecte caracterizate prin trăsăturile /+Uman/, /+Pluralitate/: ***Oamenii/caii** se bulucesc*, ***Soldații/caii** defilează*.

Verbe ca *a asfinți, a apune, a ateriza, a decola, a derapa, a deraia, a izvorî* nu admit subiecte conținând trăsătura /+Personal/. Neacceptarea în poziția subiect a unui substativ cu trăsătura /+Personal/ înseamnă implicit acceptarea unui substantiv cu trăsătura semantică /-Animat/; spunem ***Soarele** apune/asfințeşte*, ***Avionul** decolează/aterizează*, ***Râul** curge/izvorăşte* etc.; remarcăm caracterul redundant al unor trăsături semantice (în măsura în care, de exemplu, trăsătura semantică /-Animat/ implică trăsătura /-Personal/).

O altă precizare care se impune în legătură cu verbele de mai sus este următoarea: *a asfinți, a apune, a ateriza* etc. sunt verbe care nu admit subiecte cu trăsătura /+Uman/ din punctul de vedere al limbajului neutru; într-un limbaj marcat stilistic apar însă „devieri” de la norma selecțională standard, astfel că ceea ce nu este

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

admis în limbajul neutru devine posibil în limbajul afectiv (cf. Pană Dindelegan, 1976-b:206). Spunem astfel ***Tu** apui, e rândul celor tineri...* sau *Fii atent să nu derapezi*[1].

Restricții selecționale similare apar şi la celelalte funcții (poziții) sintactice. *A fâlfâi* se combină cu un subiect /±Animat/ şi cu obiect direct /-Animat/: *El flutură **steagul/batista***; *Vântul flutură **steagul/pletele** (copilului)*.

A deporta, a detrona, a exila, a transfera – verbe factitive – impun ca restricții selective la subiect şi obiect direct numai substantive cu trăsătura /+Uman/: *Ei l-au deportat / l-au exilat **pe deținut***.; spre deosebire de verbe ca *a alunga, a fugări, a goni*, caracterizate prin faptul că se pot combina cu un obiect direct având trăsăturile /±Uman/: *Ion îl alungă / îl fugăreşte **pe Mihai***; *Ion alungă/goneşte **pisica**, a alunga* dispune de latitudini combinatorii mai largi: acceptă pe poziția de obiect direct şi substantive cu trăsătura /-Animat/: *Ion l-a alungat **pe Mihai***; *a alungat **pisica***; *a alungat toate **gândurile** negre*.

3.3 Pentru verbe caracterizate prin restricții contextual-semantice foarte mari, cum este cazul verbelor *a apune, a asfinți, a adia* (care se combină numai cu substantivul *vântul* sau *un miros*), *a bântui* (*o stafie* sau *o epidemie*), *a colcăi* (despre *gândaci*, *viermi*), *a dezerta* (*un militar în termen*) etc., contextul poate fi specificat în termeni lexicali, prin enumerarea unităților lexicale pe care verbul le admite; acest context este de altfel indicat şi de definițiile lexicografice ale dicționarelor[2].

Se poate constata, în concluzie, că folosirea analizei contextuale prezintă o serie de avantaje, dar şi unele limite.

---

[1] Idem *a cădea*, folosit cu Sub[±Uman, ±Animat], are sens de deplasare: ***Copilul/Calul/Mingea** a căzut*. Când subiectul este [-animat, +obiect comestibil]: ***Mâncarea** i-a căzut greu la stomac.*, *a cădea* înseamnă „a nu-i plăcea, a nu-i prii”. Asta înseamnă că analiza selecțională se realizează în limitele limbajului standard, ale limbajului neutru; enunțuri de tipul ***Musca** a aterizat în farfurie*. sunt devieri mataforice de la uzul obişnuit. De altfel, în domeniul regulilor selecționale, distincția acceptabilitate/nonacceptabilitate nu este deloc tranşantă, limitele acceptabiliztății variind de la un vorbitor la altul, în funcție de experiența lui lingvistică, de intenția stilistică etc., cf. Pană Dindelegan (1976:123).

[2] Combinațiile care încalcă regulile de subcategorizare strictă produc „lanțuri nemarcate” (în diverse grade de gramaticalitate), cf. **Copilul sforăie **mama***., în care se încalcă regula după care *a sfo*răi nu are obiect direct. Combinațiile care încalcă regulile de selecție produc „lanțuri anormale”, cf. ****Pomul** sforăie*., în care se încalcă regula conform căreia *a sforăi* admite numai subiecte caracterizate prin trăsăturile /+Animat/, /±Uman/. Încălcarea regulilor de selecție este una dintre formele prin care se obțin anumite figuri de stil, „deviațiile poetice”: într-o povestire unde pomul este personificat, combinația *Pomul sforăie* este acceptabilă (cf. Manoliu, 1977:45).

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

Avantajele analizei contextuale aplicate verbului constau în capacitatea de a delimita sensurile pe baze strict contextuale şi de a predicta, tot pe baze contextuale, anumite trăsături semantice inerente. Limitele metodei constau, în linii generale, în lipsa caracterului de generalitate a regulilor, în sensul că nu orice formulă contextuală diferită se asociază cu diferențe de sens, uneori fiind imposibilă găsirea unor criterii sigure de predictare a situațiilor în care o modificare de context se asociază sau nu cu una semantică. Aceste limite obligă la completarea analizei contextuale a verbului cu una noncontextuală, paradigmatică (cf. Pană Dindelegan, 1976:135).

4.0 În analiza semantică (noncontextuală) a verbului, lucrările de semantică modernă folosesc de regulă aparatul teoretic şi metodologic furnizat de semantica paradigmatică, în speță de analiza componențială. Dar, deoarece sensul este de cele mai multe ori o funcție a contextului, analiza semică trebuie completată, atunci când este cazul, de analiza contextuală, prin plasarea unităților respective la nivel discursiv. Combinarea celor două tipuri de analiză – semantică (paradigmatică) şi contextuală (distribuțională) – este preconizată atât de lucrările de semantică structurală, cât şi de metodele mai noi de analiză, cum ar fi gramatica sau teoria cazurilor.

În scopul descrierii unui câmp (sau subansamblu) lexical – în cazul de față câmpul semantic al verbelor de mişcare – cu ajutorul analizei semice, este necesară pentru început stabilirea inventarului de seme (= trăsături distinctive). Operația complexă de inventariere a semelor, de stabilire a statutului lingvistic al fiecărui sem în parte şi a valorilor lui concrete trebuie precedată de o serie de precizări teoretice şi metodologice privind distincția (opoziția) dintre verbele de mişcare şi verbele de deplasare, distincție care afectează întreaga descriere, întrucât fiecare dintre cele două subclase de verbe – de mişcare şi de deplasare – pe lângă o serie de trăsături comune, prezintă şi trăsături proprii.

4.1 Majoritatea lucrărilor care s-au ocupat de verbele în discuție (cf. Evseev, 1974) vorbesc despre verbe de „mişcare" nefăcând distincția dintre cele două concepte – *mişcare* şi *deplasare* – şi incluzând nediferențiat în sfera mişcării şi verbele de deplasare.

Preluând în mare şi cu unele retuşări punctele de vedere formulate de unii lingvişti străini (cf. J. D. Bastuji, 1982, I. P. Boons, 1987), am considerat că deplasarea este „o categorie semantică", o mişcare orientată, vectorială, efectuată între două limite măsurabile, care presupune schimbarea obligatorie a locului unui corp, fără alte modificări de formă sau substanță în timpul procesului, în opoziție cu *mişcarea*, care înseamnă schimbarea „poziției" obiectului respectiv sau schimbarea reciprocă a părților lui componente. Din aceste precizări teoretice se deduce raportul de implicație (= opoziție privativă) dintre mişcare şi deplasare: orice deplasare a unui obiect între două limite spațiale alese ca puncte de reper presupune trăsătura /+mişcare/, reciproca nefiind adevărată.

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

Încadrarea unui lexem verbal în una dintre cele două subclase este deci condiționată de posibilitatea de a-l defini prin semele centrale /+mişcare/, respectiv /+deplasare/. Datorită caracterului lor axiomatic, conceptele de *mişcare* şi *deplasare* pot fi considerate seme, caracteristice pentru fiecare dintre cele două subclase de verbe. Prin sfera lor semantică foarte largă, ele se constituie în arhilexeme sau, din altă perspectivă, hiperonime pentru subclasele de verbe care li se subordonează. Verbele de deplasare se caracterizează prin trăsăturile /+deplasare/, /+limită/, în opoziție cu verbele de mişcare definite negativ în raport cu aceste trăsături.

În scopul descrierii aprofundate a celor două subclase de verbe, apare necesitatea alcătuirii unor inventare de lexeme verbale aparținând unui subsistem paradigmatic sau altuia, inventare alcătuite la început intuitiv (dar nu arbitrar) şi apoi delimitate şi circumscrise mai net pe măsură ce analiza semică relevă şi alte opoziții semice.

Operația de încadrare a verbelor în discuție în una sau alta dintre cele două paradigme a fost îngreunată de polisemia verbelor, manifestată adesea prin coocurența trăsăturilor /+mişcare/ şi /+deplasare/ în cadrul aceluiaşi sens.

4.2 Descrierea verbelor prin prisma opoziției mişcare/vs/deplasare a relevat faptul că această opoziție se manifestă:

a) la nivel paradigmatic, prin lexeme specifice (fiind o opoziție lexicalizată), de exemplu: *a se mişca* / *a se deplasa, a gesticula* / *a dansa, a tremura* / *a alerga, a se urni* / *a se târî* etc.
b) la nivel contextual: contextul apt de diferențiere poate fi un constituent ca subiectul, obiectul direct, circumstanțialul de loc etc. sau morfemul reflexiv:

El coboară *privirea*. / El coboară *în mină*.

El întoarce *pagina*. / El *se* întoarce *acasă*.

Compararea unor enunțuri diferite centrate pe acelaşi verb, de exemplu: *El ridică* ***mâinile*** *în sus*. /vs/ *El* ***ridică*** *sacul în pod*. arată că activarea sensului de mişcare sau de deplasare al unui verb depinde de trăsăturile inerente ale numelor aflate în diverse poziții sintactice, între altele de distincția posesie alienabilă /vs/ posesie inalienabilă (când numele exprimă posesia inalienabilă, sensul actualizat este de regulă cel de mişcare, vezi exemplele de mai sus). Existența verbelor care admit două lecturi succesive – mişcare sau/şi deplasare – în funcție de context poate constitui un criteriu de subcategorizare a verbelor.

4.2.1 Subansamblul verbelor al căror semem implică semul central /mişcare/, mai redus din punct de vedere numeric (cuprinde aproximativ 180 de unități), are o structură semică mai complexă şi mai omogenă, care poate fi descrisă cu ajutorul următoarelor trăsături inerente (comune şi verbelor de deplasare): /orientare/, /traiectorie/, /aspect/, /cauzativ/.

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

Subansamblul verbelor caracterizate prin prezența semului /deplasare/ este mai amplu, mai diversificat şi mai eterogen. Semele degajate din anliza verbelor de deplasare privesc spațialitatea procesului. La semele enumerate pentru verbele de mişcare se adaugă semele spațiale /limită/ (inițială şi/sau finală) şi reper situativ (±interioritate, ±superioritate, ±anterioritate). Pe lângă semele spațiale intrinseci amintite, analiza a relevat şi existența unor seme nonspațiale, variabile, ca: /mod/ (cf. exemple ca: *a se furişa*, *a galopa*, *a se repezi*, *a orbecăi*, *a şiroi*), /instrument/ (cf. verbe „instrumentale" ca *a patina*, *a schia*), /intențional/ (*a se arăta*, *a se ascunde*, *a invada*, *a năvăli*, *a tăbărî*).

Marea majoritate a trăsăturilor semice şi în primul rând semele spațiale, iar dintre cele nonspațiale – semul /mod/ - se manifestă la nivel semantic (paradigmatic).

Alte seme ca /instrument/, /cauzativ/ se manifestă atât paradigmatic, cât şi sintagmatic, contextual (cf. opoziția dintre *a aplauda*, în care semul /instrument/ este inclus în structura semică a verbului, şi *a călători* (*cu trenul*, *cu avionul* etc.), în care „instrumentul" trebuie specificat la nivel contextual.

4.2.2 Atât pentru trăsăturile semice cu manifestare paradigmatică, cât şi pentru cele cu manifestare contextuală, analiza trebuie făcută dintr-o dublă perspectivă: semantică şi contextual-sintactică. Analiza astfel efectuată pune în evidență relația semantică – sintaxă, folosirile sintactice diferite ale unui verb fiind în bună măsură reflexul diferențelor de folosire semantică şi invers; referitor la această relație s-au delimitat două situații:

- există diferențe sintactice cărora nu le corespund diferențe în planul semnificației lexicale; avem în vedere numeroasele cazuri de sinonimie sintactică care reprezintă de fapt neutralizări ale unor opoziții (cf. *El ajunge* ***până la mine*** */ El* ***mă*** *ajunge, El coboară* ***pe scări*** */ El coboară* ***scările***, ***Steagurile*** *flutură* ***în vânt*** / ***Vântul*** *flutură steagurile*, cazuri de subiectivizare sau de obiectivizare a unor constituenți etc.);
- există diferențe semantice care nu antrenează deosebiri sintactice; avem în vedere numeroasele cazuri de ambiguitate, de omonimie lexicală, când deosebirile de sens apar în cadrul aceleiaşi reprezentări fonologice, fără a avea un suport sintactic distinct.

Aceste situații demonstrează atât intercondiționarea domeniilor respective, cât şi determinarea relativă a sintacticului de către semantic (cf. Pană Dindelegan, 1992:6). Deşi există o subordonare a sintacticului de către semantic, aceasta este parțială, fiecare dintre cele două domenii păstrându-şi autonomia relativă.

BIBLIOGRAFIE

Guțu Romalo, V. (1963): *În problema clasificării verbelor. Încercare de clasificare sintagmatică*, SCL, nr.1, p. 29-41.

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)

Manoliu, M. (1977): *Elemente de sintaxă comparată romanică. Tipologie şi istorie*, Universitatea Bucureşti.
Pană Dindelegan, G. (1973): *Grup prepoziţional facultativ vs. grup prepoziţional obligatoriu*, SCL nr.5.
Pană Dindelegan, G. (1976): *Reflecţii asupra modalităţii contextuale de analiză a sensului (cu referire specială la verb)*, LR, nr.2.
Pană Dindelegan, G. (1978): *Determinant obligatoriu vs. determinant facultativ; o paralelă sintactică între verb şi substantiv*, SCL, nr.5.
Pană Dindelegan, G. (1992): *Sintaxă şi semantică. Clase de cuvinte şi forme gramaticale cu dublă natură*, Tipografia Universităţii Bucureşti.
DSL (1997): *Dicţionar general de ştiinţe. Ştiinţe ale limbii*, de A. Bidu Vrănceanu, C. Călăraşu, L. Ionescu-Ruxăndoiu, M. Mancaş, G. Pană Dindelegan, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

BDD-A3633 © 2003 Ovidius University Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.239 (2026-11-04 17:13:50 UTC)